

The Invisible
Restoration

RESTAURAȚIA INVIZIBILĂ

Valentin Mureșan

Unul din subiectele la modă în România post-revoluționară - la modă, de altfel, în toate țările ex-comuniste - este "restaurația". Un fior străbate acest ținut uman, abia scăpat din chingile altor spaime, la auzul unui singur cuvânt: restaurația! Ceea ce pentru părinții noștri era, probabil, scrâșnetul apocaliptic al "fiarei capitaliste", pentru noi e "restaurația". Crivățul restaurației ne îngheață speranțele, ne pune în alertă instinctul de supraviețuire, ne dezorientează reperele politice.

S-au imaginat soluții de salvare, de la lichidarea "celor patru milioane", la tratarea lor diferențiată, nu ca infractori politici, nici vorba, ci ca infractori de drept comun și "ca violatori de femei" (Tușea). Pe ansamblu, convingerea dominantă e că un regim va prezenta cu atât mai multe garanții anti-restauratorii, cu cât va fi mai la dreapta. Sondajele arată că 11% din populație crede că noi ne îndreptăm deja spre comunism, deși este evident că această cifră indică mai degrabă enormul procent al aderversarilor fanatici ai Puterii.

Întrebarea calmă e însă următoarea: - este oare real pericolul restaurației?

Există mulți susținători pasionați ai răspunsului afirmativ, gata să-l arate cu degetul pe poetul-tribun ori pe istoricul ce-l reabilitează înfocat pe Ceaușescu, gata să incrimineze jumătățile de măsură ale guvernării și comportamentul ambiguu al "eșalonului doi", gata să vadă în debarcarea din demnitățile publice a propriilor simpatizanți un indiciu sigur că restaurația e activă. În general, acești oameni simt - oarecum firesc - că pericolul restaurației vine de la stânga, înainte de toate de la slujbașii fostei puteri. Există, desigur, și persoane mai sceptice, înclinate să sublinieze diferențele, dar cei mai mulți oameni, prinși cu treburile zilnice, nici măcar nu au timp să se gândească la așa ceva.

Ceea ce șochează însă în întrebarea de mai sus e confuzia ei patentă. Despre ce "restaurație" este vorba? Despre a cui? A "comunismului" - ni se spune. (Dar care comunism: cel nord-corean, cel chinez, cel ceaușist, cel al comuniștilor francezi? Între altele, sunt perfect convins că răspunsurile românilor avizați la întrebarea "Ați vrea să reveniți la comunismul lui Honecker?" ar fi foarte diferite de acelea la întrebarea "Ați vrea să reveniți la comunismul lui Ceaușescu?"). A "socialismului" - afirmă alții. (Dar, din nou, care socialism: cel al lui Gheorghiu-Dej, cel al lui Willi Brandt, cel al lui Mitterrand?)

Apoi, e vorba oare aici de pericolul restaurației unui sistem economico-politic sau de pericolul revenirii unor **habitudini** particulare? Căci putem avea o restaurație de sistem cu **habitudini** (parțial) diferite sau dimpotrivă, o perpetuare a vechilor **habitudini**, în haină nouă, fără restaurația neapărată a sistemului. După cum se vede, dacă nu vom fixa cu claritate cadrele discuției, e greu să putem oferi răspunsuri pertinente.

Cum e insuportabil de vag și irelevant să vorbim într-una despre "comunism" în genere, cum ne aflăm destul de departe de comunismul lui Kim Ir Sen, ca și de acela "capitalist" al lui Deng, cred că ar fi mai înțelept să ne referim, simplu, la **ceaușism**.

Din acest punct de vedere eu cred că **nu există** pericolul restaurației, al restaurației declarate, programatice, cu surle și trâmbițe. Peregrinările unor fanatici la mormântul din Ghencea nu sunt decât un foc de paie și nu au mai mare semnificație decât un miting pentru salvarea pinguinilor. Aceasta din două motive: psihologice și tehnice. Din punct de vedere psihologic, trauma istorică a ultimelor decenii, la nivelul majorității populației, a fost prea dureroasă, ajungând să atingă condiția noastră biologică, pentru a mai bănuși pe cineva că vrea să o experimenteze din nou. Pentru români, cel puțin, deși, poate, nu și pentru cei ce ne privesc de la New York, este clar că nici

măcar foștii activiști de partid, reciclați de regulă ca prosperi oameni de afaceri, nu ar prefera o reîntoarcere la condiția de funcționar umil într-un sistem falimentar, funcționar a cărui maximă performanță era să cumpere, fără probleme, unt pe sub mână. Dar chiar omul de rând, oricât de indispus ar fi astăzi de subțirimea buzunarului, se îngrozește, probabil, la gândul că ar putea reveni la rația de salam "de vară" și la coada nocturnă la carne. Profesorul universitar care câștigă acum exact cât îngrijitoarea de porci de la "Contin" - ei bine, e greu de crezut că acest profesor fără bani ar mai vrea să se întoarcă la un învățământ fără doctorat, fără promovări și fără contacte externe.

Din punct de vedere tehnic, restaurația mi se pare, parțic, o imposibilitate. Căci e imposibil să se ajungă din nou - cel puțin în condiții non-violente - la partidul-stat, la planul unic, la cooperativizarea agriculturii etc. O asemenea (aproape) inimaginabilă restaurație instituțională ar presupune un efort mai amplu decât cel implicat de tranziția de la comunism. Ca să nu mai vorbim de indispensabilitatea unui adevărat context extern - economic și politic - context inexistent în prezent și improbabil în viitorul previzibil.

Că există latențe comuniste la nivelul mentalităților, al limbajului, al comportamentelor - acesta e un adevăr, dar el nu înseamnă "restaurație". El înseamnă normalitatea specifică unei situații anormale, cea de tranziție. De mirare ar fi să fie altfel. De mirare ar fi ca aceste latențe să nu existe, căci atunci ar trebui să presupunem că trăim cu toții un fenomen colectiv de magie.

Nu cred, deci, în restaurația comunistă intenționată, pe care se bate atâta monedă. Ceea ce e, într-adevăr, posibil, e ca mulți (particulari și partide) să dorească o orientare a României către un **socialism democratic**, de un fel sau altul. Dar aceasta nu înseamnă restaurație. Căci noi nu am avut niciodată un socialism democratic, așa încât nu avem ce restaura. El ar trebui, eventual, **inventat** și

nici nu văd în ce ar consta, în acest caz, pericolul. Să fie un pericol revenirea socialistilor la putere în Franța? Sau în Suedia?

Pe de altă parte, însă fac parte dintre aceia care cred că pericolul real e reprezentat de o altă formă de restaurație: nu una de sistem, ci una de habitudină. Nu una vizând latențele comuniste flagrante, recunoscute ca atare și hulite cotidian, ci una perversă, care reia în forma lor inițială, groasă, patternuri comportamentale ce vin, câteodată, din cele mai tulburi vremuri ale stalinismului. Totul e însă machiat adecvat, făcând figura celui mai combativ anti-comunism. Pericolul acestei forme de restaurație vine tocmai din machiaj, artificiozitate inabilă care asigură, însă, lumină verde spre omologarea socială. E restaurația invizibilă, insinuantă, impertinentă și, din păcate, victorioasă. Iată numai câteva din ipostazele sale:

Reinventarea dușmanului mortal.

Se spera, înainte de 1989, abandonarea retoricii primitive a "dușmanului de moarte" - capitalismul. Se spera într-o societate în care să predomină dacă nu rațiunea, atunci măcar bunul simț. Iată-ne însă, acum, chiar în situația aberantă dinainte, doar că întoarsă pe dos. Din toate părțile, cotidian, suntem sornați să fim vigilenți și să luptăm împotriva dușmanului comun, care acum e, desigur, "omul bun" de ieri: comunistul. Acest nou "dușman al poporului" e la fel de fioros ca burghezul de altădată, ca evreul, ca preotul. El e Satana, e "ateul". Între-o epocă dominată, totuși, de știință, aflăm că a fi liber cugetător e infamant și asistăm la inconsistente mărturisiri de credință (evident "ascunsă" până acum) ce nu au ca echivalent decât nu mai puțin exasperantele jurăminte atee din fostele ceremoniale comuniste.

Taberele politice sunt pionierii acestei forme mascate de restaurație: ele nu luptă pentru a se înlocui, ci pentru a se elimina: ele văd în adversar nu o alternativă, ci întruchiparea Răului. Aceasta era și mentalitatea anilor '50. Frișca diferă. Nu

vreau să fiu înțeles greșit: majoritatea populației crede sincer în necesitatea rezistenței la revenirea comunismului: întrebarea este însă alta: nu s-ar putea face acest lucru cu alte metode decât cele comuniste?

Critica de comandă. În locul criticii de substanță, avem din nou stupidă critica de comandă. Decenii în șir critica cu orice preț, dirijată de sus, însăilată, cretină, ne-a pus la încercare rezistența nervoasă. Voci sonore ne comunicau că America se zbate pe marginea prăpastiei - pentru că "așa trebuia să se spună". Eram informați că România are cel mai înalt nivel de trai din lume pentru că - scuze - "așa se cerea". Nu e de mirare, prin urmare, că una din speranțele cele mai dragi ale foștilor locatari ai "lagărului comunist" era căderea lanțurilor spirituale ale minciunii gogonate, evidente, absurde, sfidătoare, inatacabile, obligatorii.

Și ce avem în loc? În locul filmelor "eroice" cu un Alioșa avântându-se infatigabil împotriva capitalismului, avem filme, pe exact același calapod, cu un John, de data aceasta, luptând sofisticat contra "monstrului roșu". În locul unor analize lucide, detașate, profesionale ale propriului nostru trecut (pe care le-am așteptat cel puțin 20 de ani), primim filmulețe, comandate de partid, despre "martirul absolut" Ion Antonescu, despre viața romanțată a familiei regale sau despre geniul vreunui fost lider legionar. Aceasta pare să însemne, până una-alta, repararea "falsificării comuniste a istoriei". "Universul concentraționar" românesc, în loc să fie radiografiat cu ochiul rece, lipsit de patimă, al omului ajuns în sfârșit liber, e luat din nou ca pretext politic iar femeia-comisar (aceeași), posedând o voce la fel de sonoră, ce pare să cerceteze această lume împăienjenită, nu analizează, de fapt, nu explică nimic, ci (din nou) se mulțumește să incrimineze, demască "își aduce aportul". Fostul opozant politic încarcerat pentru convingerile sale e astfel amestecat inabil cu insurgentul înarmat - fără

să ni se explice, apropo de acesta din urmă, dacă în patria democrației Casa Albă ar primi cu flori pe cei ce ar lua-o cu asalt pe tancuri. O asemenea "critică" primitivă sfidează bunul simț și înjosește acest public traumatizat, considerat, până mai ieri gata să înghită orice. Și nimeni nu o concediază pe femeia-comisar pentru bunul și vechiul motiv că ceea ce spune, spune, nu-i așa, "just". E interesant de observat că acestea nici măcar nu sunt lafente ale anilor '80, ci reluări sui generis ale reflexelor staliniste originare despre care cei mai mulți dintre noi nu am citit decât în cărți. Ca să mai dau un exemplu TV: o realizatoare extrem de "occidentalizată" a crezut că e de bon ton să-și "dovedească atașamentul" amendând comentariul la un jurnal de actualități din anii '50 despre lansarea pe orbită a cătelușei Laika cu observația "critică" cum că bolșevicii noștri cinești au omis să ne spună că, atunci, mai multe societăți de protecția animalelor au protestat la auzul uciderii patrupedului. Ceea ce trebuia noi să înțelegem era că tot "orimalii savanți sovietici", tot ei...! Stupiditatea "partinică" a acestui comentariu nu e mai prejos de aceea a înfierării, într-o seovență următoare, a twist-ului, acel dans "indecent" al progeniturilor burgheze obosite moral.

Noii infailibili. Revoluția din decembrie s-a făcut și pentru a scăpa de infailibili, de persoanele zeificate pentru merite umane. O întreagă pleiadă de politicieni comuniști au devenit intangibili, scutiți oficial de eroare, absolut necriticabili pentru simplul motiv că au luptat în tinerețe "pentru cauză". Ceaușescu a urcat în ierarhie ținând într-o mână adevărta de deținut politic, pușcări fiind, de altfel, "universitatea" sa. Această manieră, mascat feudală, de recunoaștere socială a contribuit decisiv la subminarea treptată a vechiului regim, suprapopulat de "genii" al căror singur merit era "originea sănătoasă" - socială și politică. Una din marile speranțe ale românilor a fost să redevină un popor de oameni normali.

Dar iată că ne e dat să avem noi "infailibili", după Revoluție. Și, la fel ca în urmă cu zece ani, ultimul lucru la care te poți gândi e să-i critici dintr-un motiv lumesec sau altul. Ei sunt intangibili, ei sunt scutiți a priori de eroare, ei sunt veșnic puri - ni se spune - grație propriului lor trecut. Adevărurile sunt iarăși la modă, drepturile speciale, scutițiile de impozite, prioritățile, medaliile. Filosofi, oameni de cultură, politicieni, luptători, recoagulează treptat această "elită" a infailibililor. Sunt citați cu venerație, sunt invocați cotidian, sunt televizați la propria cerere, sunt proprietarii exclusivi ai tuturor superlativelor. **Argumentum ad hominem** se vede astfel transformat dintr-o clasică eroare logică, într-un splendid mod de viață.

Merge orice. După război, poporul român se pregătea, cu mari sacrificii, să intre în "marea familie a țărilor comuniste". Acum se pregătește să "intre în Europa". Din păcate, în aceeași manieră: uitând de sine. Lepădând propria sa ființă culturală și îmbrățișând cu priviri mistice, valorile altora. Se pare că moda lui "tot ce e occidental e bun" (contra-parte a lui "tot ce e sovietic e bun") are susținătorii ei în toate țările ex-comuniste. Papa Ioan Paul al II-lea critica recent, în termeni severi, pe propovăduitorii polonezi ai acestei maniere de europenizare: o asemenea "intrare în Europa ar însemna a introduce în Polonia un sistem ultraliberal, bazat pe consum, lipsit de valori, și a-l introduce prin forța propagandei". Polonia, e de părere Papa, trebuie dimpotrivă, "să rămână cu valorile care-i sunt proprii și nu să se adapteze în manieră necritică și oarbă la obiceiurile occidentale". L-am citat pe Sfântul Părinte pentru că mi se pare sigur că oricine ar fi făcut asemenea afirmații, în afara acestuia, ar fi fost imediat considerat "periculos", "anti-european" și posesor al unei "concepții nesănătoase despre lume și viață".

Sănătos, în schimb, pare să fie haosul axiologic, identificat de noii

"proletari" îmblăniți cu "libertatea" sau, de ce nu, (sună mai bine), cu "liberalismul". Nu e de mirare atunci că acești oameni jusează în jurul unei producții cinematografice cum e "Crucea de piatră", reamintindu-ne cu mândrie că e vorba acolo de "celebrul stabiliment" (ne recuperăm valorile!) și găsiind încă un prilej să ironizeze "pe linia justă a partidului", regimul de teroare comunistă care l-a desființat - chipurile (aici tonul devine sarcastic), pentru "primenirea moravurilor". Această apologie a bordelului e, într-adevăr, o lovitură de moarte dată "moralei comuniste", după cum apologia batjocoririi credinței și a dărâmării bisericilor a fost, odinioară, o lovitură mortală dată "moralei burgheze".

Partidul e-n toate. Regula de aur a perioadei comuniste era "să intri în partid". Să-ți speli trecutul și să-ți făurești viitorul intrând în partid. După 1989, cei mai mulți cetățeni au jurat să nu mai intre în nici un partid și sperau într-o societate în care traiectoriile personale să fie mai puțin dependente de criterii politice. Ei bine, constatăm că ne îndreptăm, din acest punct de vedere, spre cu totul altceva, spre "restaurație", spre un comunism răsturnat, căci în noua societate angajarea partinică pare să fie, din nou, (într-o formă înedită), condiția sine qua non a eficienței sociale a persoanei. "Independentul" ne apare tot mai clar ca acel naiv picat în viața publică pe care nimeni nu dă două parale, care găsește mereu ușile închise și pe lângă care, triumfal, trec foștii colegi, azi "personalități marcante", fără să-l observe. Regula de aur a devenit iarăși înscrieți-vă în partid!

Dincolo de detaliul faptelor, întrebarea severă mi se pare aceasta: nu poate exista oare o "despărțire de comunism" care să nu repete istoria "despărțirii de capitalism"? Căci dacă e să înlocuim un model social cu un altul care prezervă - într-o culoare nouă - vechile habitudini, atunci se pune, pe bună dreptate, întrebarea: la ce bun? Sentimentul

inobilismului pe care-l acuză cei mai mulți români s-ar putea să se datoreze și acestui fapt. Vedem noi oameni în vechile fotolii, dar nu vedem o schimbare notabilă în felul lor de a se mișca. Asistăm la schimbarea instituțiilor, dar funcționarea birocratică a lor s-a păstrat intactă, precum zidurile clădirilor ce le adăpostesc. E drept, cei mai mulți au visat, utopic, o schimbare la față imediată și globală. Lor li se poate explica propria naivitate. Dar cum să explici inevitabilitatea reapariției **ședințelor de demascare**, de care cei mai mulți auziseră doar de la părinți și nici măcar nu și le puteau imagina în toată amploarea absurdității lor? Cum să explici reapariția fricii de a-l cita pe Marx, când noi aproape că nu ne puteam reprezenta episoadele "celebre" cu studenți exmatriculați pentru că l-au citat pe Kant. Cum să explici substituția criticii cu autodafe-ul, propunerile de trecere la index, "reevaluările" unor oameni de cultură pe criterii politice?

Ni se va spune că ei sunt vinovații și, de aceea, trebuie izolați. Nu, nu e așa. Ei sunt într-adevăr, vinovații - fiecare, desigur, în felul lui - dar izolarea politică nu intră în concepția unui liberal autentic, căci regula sa de aur e aceea a competiției libere a tuturor cetățenilor indiferent de trecut, de origine, de rasă sau de apartenență politică. Numai comuniștii gândesc invers. Iată, deci, întrebarea majoră: cum se poate face ceva mai bun? Adică altceva decât a fost? Sau, pentru a merge până la rădăcina dureroasă a lucrurilor: suntem noi, oare, mai buni?

O ultimă observație: nu cred că ultraliberalismul e soluția protectoare optimă împotriva restaurației. Căci, istoricește vorbind, ultraliberalismul a generat comunism, prin reacțiile compensatorii antrenate, între altele, la polarizarea socială excesivă. Îl invoc în sprijin tot pe Papa Ioan Paul al II-lea, mai greu de acuzat de simpatii stângiste: "Comunismul a avut succes în acest secol ca o reacție la un anume tip de capitalism: excesiv, sălbatic, pe care îl

cunoaștem cu toții bine. Ajunge să luăm în considerare enciclicele cu caracter social și în special prima: <<Rerum Novarum>>, în care Leon al XIII-lea descrie situația muncitorilor din vremea sa. Acest capitalism a fost descris în modul său și de Marx. Realitatea socială așa arăta, fără îndoială, și era rezultatul sistemului, al principiilor capitalismului ultraliberal. S-a născut deci o reacție față de această realitate, o reacție care s-a dezvoltat și a dobândit un caracter consensual într-un mediu larg, nu numai acela al clasei muncitoare, ci și printre intelectuali. Mulți dintre aceștia gândeau că, poate, comunismul ar fi capabil să amelioreze calitatea vieții umane. Astfel, mulți intelectuali, chiar în Polonia, au acceptat colaborarea cu autoritățile comuniste. Apoi, la un moment dat, și-au dat seama că realitatea era diferită față de ceea ce gândeau. Unii dintre ei, mai

curajoși, mai sinceri, au început să se delimiteze de putere, trecând în opoziție".

Tragic ar fi ca această istorie să se repete. Capitalismul "sălbatic" - care nu e capitalismul țărilor dezvoltate - reprezintă acum adevăratul pericol al "restaurației" în țările ex-comuniste. Căci omul de rând vrea un singur lucru: să trăiască mai bine în propria țară, indiferent de eticheta politică pe care o poartă regimul; să nu se simtă sărăcit relativ la semenii săi; să nu fie sfidat de opulența altora. Bunăstarea de vitrină nu-i ajunge, el vrea să o aibă. Nimeni nu-l va convinge că îi e mai bine, dacă altora le e mai bine.

În țările fostului bloc comunist se pune problema inventării unui antidot adecvat la restaurație. Marele pericol e să restaurăm având impresia că am instaurat.